

Het begijnhof van Lier

Francis De Groot
Hilde De Smet

Herkomst van de foto's: nrs. 3, 4, 20 (1^e), 23 (2^e), 28, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 60, 62, 67, 68, 69 en de foto op de achterflap zijn in bezit van het Stadsarchief Lier en beschikbaar op de website Kempens Erfgoed (<http://www.kempenserfgoed.be/>).

Foto nr. 63 is afkomstig van Wikipedia.

De overige foto's zijn van de auteurs.

Stratenplan van het begijnhof: zie afbeelding 63 p. 111.

Auteurs: Francis De Groot en Hilde De Smet

Foto voorpagina: De Hellestraat in het begijnhof, uitlopend op de Grachtkant. Helemaal achteraan rechts het huis *'t Soete Naemken*.

Foto achterzijde: De Pompstraat in 1935.

ISBN 9789402173291

D/2018/Francis De Groot en Hilde De Smet, uitgevers.

© Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm en op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van een van de auteurs.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	6
1 Algemene geschiedenis begijnen.....	8
1.1 Wat zijn begijnen?	8
1.2 Ontstaan van begijnen en begijnhoven	10
2 Ontstaan en evolutie van het begijnhof van Lier	11
2.1 De start en groei: 13 ^e tot 16 ^e eeuw	11
2.2 De bloeiperiode: 17 ^e en 18 ^e eeuw	14
2.3 Het Franse Bewind.....	15
2.4 De laatste periode: 19 ^e en 20 ^e eeuw.....	17
3 De Lierse begijnen	18
3.1 Aantal begijnen	18
3.2 Afkomst van de begijnen	21
3.2.1 Sociale afkomst	21
3.2.1.1 Enkele belangrijke families	23
3.2.1.2 Verwanten van Lierse burgemeesters.....	25
3.2.1.3 Verwanten van Lierse brouwers.....	26
3.2.2 Geografische afkomst.....	26
3.2.2.1 Lier en Antwerpen.....	26
3.2.2.2 Nederland.....	27
4 Het begijnhof als zelfstandige gemeenschap	28
4.1 Bestuur	28
4.1.1 Begijnhofbestuur	28
4.1.2 Hofmeesteressen.....	29
4.1.3 Begijnhofpastoors.....	30
4.1.4 Kerkmeesteres	32
4.1.5 Meesteres van de infirmerie	32
4.1.6 Heilige-Geestmeesteres	33
4.1.7 Andere bezoldigde functies	33
4.2 Economische zelfstandigheid.....	35
4.2.1 Textielsector	36
4.2.2 Hosties bakken.....	37
4.2.3 Ziekenzorg en onderwijs	38
4.2.4 Rijkere begijnen.....	39
5 Simpele, brave, naïeve begijntjes?	42
6 De huizen	47
6.1 Aantal huizen	48
6.2 Bouwelementen	49

6.3	Huisnamen.....	55
6.4	Eigendom.....	55
6.5	Interieur.....	57
6.6	Bewoners.....	59
7	De begijnhofkerk.....	61
8	Enkele belangrijke instellingen.....	65
8.1	Infirmierie.....	65
8.1.1	De infirmierie in de Wezenstraat.....	65
8.1.2	Het weeshuis.....	68
8.1.3	De infirmierie in het Oud-Kerkhof.....	71
8.2	Heilige Geesttafel.....	72
8.3	Convent.....	73
9	Bezienswaardigheden.....	75
9.1	Poorten.....	75
9.2	Beelden.....	76
9.2.1	In het begijnhof.....	76
9.2.2	Buiten het begijnhof.....	79
9.3	Pompen.....	80
9.4	Kruisweg.....	81
9.5	Deurbeslag.....	82
9.5.1	Dronkenmanssloten.....	83
9.5.2	Judasluikjes.....	85
9.5.3	Trekbellens.....	86
9.5.4	Brievenbussen.....	87
9.6	Begijnenvest en wateren.....	88
9.7	De pastorie.....	91
9.8	Washuis.....	91
9.9	Kleinere bijzonderheden.....	92
9.9.1	Kasseien.....	97
9.9.2	Voetschrapers.....	97
9.9.3	Muurankers.....	99
9.9.4	Schampstenen.....	100
9.9.5	Kerststal.....	101
10	Kunstenaars in het begijnhof.....	102
10.1	Kunstenaars.....	102
10.2	Kunstkringen.....	105
10.3	Muziek.....	106
11	Joanna Catharina Piré.....	106
12	Zuster Agnes: de laatste Lierse begijn.....	110
13	De straten van het begijnhof.....	111
13.1	Bodegemstraat.....	112
13.2	Grachtkant.....	113

13.3	Hellestraat.....	117
13.4	Hemdsmouwken	119
13.5	Kalvarieberg.....	120
13.6	Martienushoek.....	123
13.7	Oud-Kerkhof.....	124
13.8	Pompstraat	129
13.9	Sint-Margaretastraat.....	131
13.10	Symforosastraat	141
13.11	Wezenstraat	145
14	Literatuur.....	149
15	Bijlage: Hofmeesteressen.....	153
16	Register	155

Voorwoord

Het begijnhof van Lier is een van de mooiste plekjes in de stad, maar ook een van de mooiste begijnhoven ter wereld. De tijd lijkt er stil te staan. Niet voor niets is het door de Unesco erkend als werelderfgoed. Het is een kleine stad binnen de stad: een ommuurd rechthoekig geheel met 11 straten binnen een oppervlakte van ongeveer 2 hectaren.

Je kunt begijnhoven ruwweg opdelen in twee types: pleinbegijnhoven en straatbegijnhoven. Een pleinbegijnhof bestaat uit huizen die rond een centraal plein zijn gebouwd. Het begijnhof van Brugge is hiervan wellicht het bekendste voorbeeld. Dichterbij zijn de begijnhoven van Turnhout en Dendermonde eveneens pleinbegijnhoven. Straatbegijnhoven, het tweede type, bestaan – zoals de naam reeds aangeeft – uit verschillende straatjes en vormen kleine stadjes. Het begijnhof van Lier is hiervan een duidelijk voorbeeld. Ook de grote begijnhoven van Mechelen en Leuven zijn straatbegijnhoven. Er bestaan eveneens gemengde begijnhoven met een pleingedeelte en een straatgedeelte. Hiervan is het begijnhof van Antwerpen een mooi voorbeeld. Maar wandelen door het begijnhof van Lier, is dus wandelen door oude straatjes. Een centraal plein moet je niet zoeken, dat is er niet.

Het Lierse begijnhof is Unesco Werelderfgoed en een van de bekendste van Vlaanderen en zelfs ter wereld. Het is dan ook verwonderlijk dat er zo weinig literatuur over te vinden is: het laatste boek dat erover geschreven werd, dateert intussen al van 1997 (Ceulemans en Mees) en is dus al meer dan 20 jaar oud. In 1999 verscheen onder redactie van Mees nog wel een indrukwekkend werk over de Lierse begijnhofkerk, maar dit behandelde de rest van het begijnhof niet. Het leek ons dus hoogtij voor een nieuw boek over deze parel.

De belangrijkste bronnen waaruit we doorheen het boek geput hebben, zijn in alfabetische volgorde Kennes en Wylleman (1990), Mees (1999) en Mortelmans en Verheyen (1974). Andere bronnen werden meer gericht gebruikt. Daarnaast hebben we zelf archiefonderzoek gedaan, alsook plaatselijk zoekwerk in het begijnhof. Het boek bevat dus nieuw, voorheen ongepubliceerd materiaal.

Enkele personen wensen we hartelijk te danken voor hun medewerking. Eerst en vooral zijn er de medewerkers van het Lierse stadsarchief, met name Charlotte Reyns en Lieve Hertens, die steeds zorgden voor een vriendelijk onthaal, het gevraagde materiaal ter beschikking stelden en zelfs suggesties deden voor verder opzoekwerk. We konden gebruikmaken van archieffoto's en heel wat oude documenten van het stadsarchief zelf fotograferen.

Eric Aertgeerts, koster van de begijnhofkerk, verraste ons wanneer de begijnhofkerk op een zonnige dag onverwacht werd opengesteld. Toen hij merkte dat we zeer geïnteresseerd waren, stelde hij prompt een rondleiding voor, met tal van weetjes en interessante bezienswaardigheden. Dit gaf ons een uitgelezen kans om ook de meer verborgen kanten van deze unieke kerk te zien.

Tot slot danken we de zusters van Vincentius a Paulo van Gijzegem en hun archiefmedewerker Mario Detemmerman voor het bezorgen van nog niet eerder gepubliceerd materiaal uit hun archief.

Als je naar het begijnhof van Lier gaat, moet je eigenlijk een beetje tijd voorzien. Het begijnhof is immers een rustpunt. Zelden heerst er drukte en lawaai, meestal stilte en ingetogenheid. Als je erdoor haast, mis je de essentie, de sfeer. Voor de haastige actievoerker zal er weinig te beleven vallen. Voor anderen des te meer. Doorheen de geschiedenis was het begijnhof een bron van rust en inspiratie voor velen en dat is het tot op heden nog steeds.

Neem dus zeker de tijd om rond te kuieren, te zien, te voelen en te snuiven. Hoe meer je er komt, hoe meer je ook details zult opmerken. Zelf hebben we er al talloze malen doorgewandeld en nog steeds ontdekken we zaken die ons voordien steeds ontgingen. We hopen dan ook dat dit boek geïnteresseerden kan helpen om af en toe eens extra op bepaalde elementen te letten en zo een verfijnder beeld van dit prachtige begijnhof te krijgen.

Begijntjes zijn er niet meer - nergens ter wereld zijn er nog klassieke begijnen - maar hun geest waart er nog wel rond. Wie er de tijd voor neemt, zal dit ontdekken. En wie lang genoeg wacht, maakt misschien ooit nog wel hun terugkeer mee!

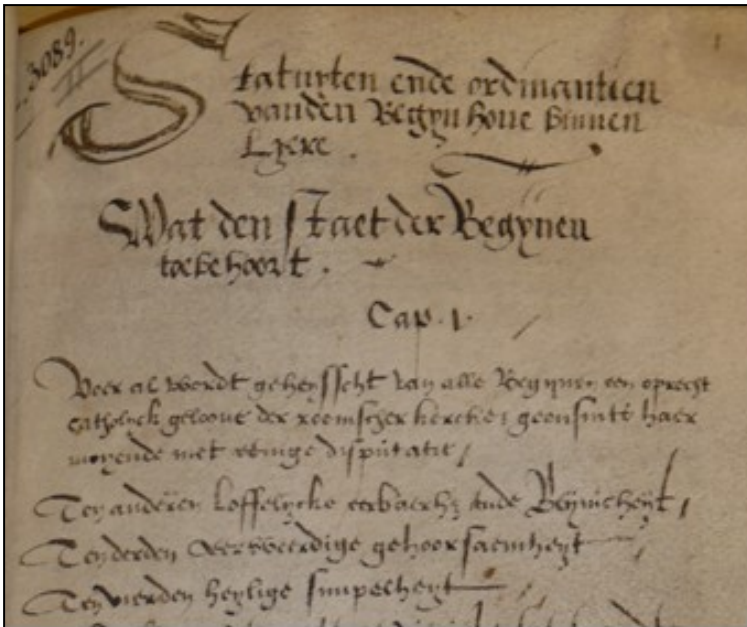
1 Algemene geschiedenis begijnen

1.1 Wat zijn begijnen?

Begijnen waren katholieke, religieuze vrouwen. Ze waren te onderscheiden van enerzijds vrome leken, maar anderzijds ook van kloosterzusters of nonnen. De statuten van het Lierse begijnhof van 1583 ("Statuyten ende ordinantien vanden Begynhove binnen Lyere") bevatten de gelofte die een begijn moest afleggen:

"Ick .N. gelove u heer prochiaen ende Meesterssen nu zynde ende toecomende gehoorsaemheyte ende reynicheyt soo lange als ic kopt hoff beghyne wonen sal."

In het huidige Nederlands kan dit vertaald worden als: "Ik, ... (naam), beloof aan u, begijnhofpastoor en aan zowel de huidige als de toekomstige hofmeesteressen gehoorzaamheid en kuisheid zolang ik in het begijnhof zal wonen."

Afbeelding 1: Deel van het eerste blad van de 16^e-eeuwse statuten van het Lierse begijnhof

Deze ene zin omvat de kern van het begijnenleven in die tijd, evenals het onderscheid met gewone vrome leken en nonnen. In tegenstelling tot leken legden begijnen wel degelijk geloften af. Deze geloften legden ze af tegenover de pastoor van het begijnhof en tegenover de hofmeesteressen (de oversten van het begijnhof). De verschillen met de geloften van kloosterzusters zijn evenwel opvallend. Ze betreffen zowel degenen tegenover wie de geloften werden afgelegd, als de inhoud en de duur ervan.

Begijnen legden hun geloften af tegenover de plaatselijke verantwoordelijken. Kloosterzusters daarentegen deden dat tegenover de bisschop of zijn afgevaardigde. Nonnen leggen drie geloften af: gehoorzaamheid, kuisheid (of zuiverheid) en armoede. De eerste twee zijn gelijklopend – met als verschil dat degenen waaraan gehoorzaamheid beloofd wordt verschillen – maar de derde gelofte – armoede – ontbrak bij de begijnen. Dit is een belangrijk onderscheid. De statuten spreken wel over “*simpelheit*” (eenvoud), maar dat heeft betrekking op het uiterlijke voorkomen. Begijnen konden hun bezittingen behouden, kloosterzusters niet. Dit maakte het begijnendom erg interessant voor rijkere families, die hun bezittingen daardoor niet uit handen moesten geven. Het behoud van deze bezittingen zorgde voor verschillen tussen begijnen: er waren er rijkere en armere. Deze verschillen verdwenen niet bij het intreden in het begijnhof. Dit kwam onder meer tot uiting in de verschillen qua woningen: deze waren niet allemaal gelijk en geenszins allemaal even sober ingericht. Tevens had het zijn belang voor het laatste grote verschil dat de gelofte vervat: de tijdelijkheid van de geloften. Kloosterzusters leggen na enkele voorafgaande fasen eeuwige geloften af. Ze staan hun bezittingen af en zijn voor altijd gebonden aan hun geloften. De laatste decennia is hierin veel veranderd en kunnen deze geloften terug ontbonden worden, maar vroeger was dat veel minder het geval. Begijnen legden nooit eeuwige geloften af, maar altijd geloften voor de tijd dat ze in het begijnhof bleven wonen. Ze konden dit dus te allen tijde stopzetten. Begijn worden was dan ook een minder strikt engagement dan het kloosterleven. Het terug kunnen vallen op de eigen bezittingen was vanuit deze optiek extra belangrijk: als men terug een werelds leven aannam, moest men er niet onbemiddeld aan herbeginnen.

Begijnen waren in de eerste plaats religieuze vrouwen. De eerste zin van de statuten van het Lierse begijnhof van 1583 stelt dat “eerst en vooral van alle begijnen een oprecht katholiek geloof

volgens de Roomse kerk wordt geëist." Verder wordt in de statuten gespecificeerd dat ze dagelijks een volledige mis moesten bijwonen. Ze moesten ook de zeven getijden bidden en op zon- en feestdagen andere kerkdiensten volgen. En zo bestonden er nog allerhande religieuze verplichtingen.

Het grootste deel van het begijnenleven speelde zich af op het begijnhof. De Lierse statuten bevestigden dat begijnen het begijnhof wel mochten verlaten, maar niet buiten mochten gaan eten of slapen en geen bruiloften en kernissen mochten bezoeken zonder toestemming van de begijnhofpastoor of een hofmeesteres. Buiten het begijnhof moesten ze zich "stichtelijk" gedragen en een grote kapmantel (falie) aandoen.

Omdat begijnen zich afscheidden van de wereld, moest hun kledij of habijt eenvoudig zijn, zonder opvallende kleuren; enkel grauwwit, grijs of zwart waren toegestaan en een eenvoudige snit, wijde mouwen, ... Het haar moest kort zijn, zodat het niet gezien kon worden.

Anders dan kloosterzusters mochten begijnen soms op het begijnhof samenwonen met familieleden, ook als deze geen begijn waren. Bij de bespreking van de specifieke huizen op het Lierse begijnhof, zullen we hiervan een aantal voorbeelden tegenkomen.

1.2 *Ontstaan van begijnen en begijnhoven*

Het ontstaan van begijnen is vermoedelijk te situeren in de 12^e eeuw, maar is nog steeds niet volledig achterhaald. In deze periode ontstonden allerlei religieuze stromingen en levensvormen. Zo waren er onder meer vrouwen die een religieus leven aannamen, zonder daarbij aangesloten te zijn bij een orde. Ze bleven thuis wonen, of alleen, maar namen een striktere, vrome, religieuze levensstijl aan en gingen zich bijvoorbeeld inzetten voor armen en zieken. Deze vrouwen werden later "*beghinae indisciplinatae*" of "ongeordende begijnen" genoemd. De naam "begijn" raakte echter pas in de helft van de 13^e eeuw echt ingeburgerd. De meeste begijnen waren vrouwen, maar er waren ook mannelijke versies: de begarden. Deze vormden slechts een minderheid.

De eerste begijnen leefden dus niet in begijnhoven, maar los van elkaar. Stilaan ontstond meer contact tussen deze vrouwen en gingen ze meer zaken samen doen: getijden bidden, andere religieuze diensten, schuldbelijdenissen, enzovoort. Er ontstond dus meer samenhang en structuur in hun leven. Vrouwen in dit stadium werden later "*beghinae disciplinatae*" of "geordende

begijnen” genoemd. Ook zij woonden nog niet in begijnhoven. De bekendste begijn die vermoedelijk tot de *beghinae disciplinatae* behoorde, was de 13^e-eeuwse mystica Hadewijch. Zij leefde in de buurt van een kerk, mogelijk samen met enkele anderen. Het zou zelfs kunnen dat ze een tijdlang in een soort convent woonde; in dat geval behoorde ze tot de volgende categorie.

Vanaf de 13^e eeuw kwamen er pogingen om deze vrouwen meer af te zonderen van het gewone wereldse leven en ze samen te brengen in gemeenschappen. Vermoedelijk ontstonden de eerste begijnhuizen of conventen op deze manier rond 1216. Het waren nog geen begijnhoven in de zin van minidorpjes met meerdere gegroepede woningen en conventen, maar nog losstaande huizen. Hier woonden de “*beghinae clausae*” of “afgezonderde begijnen”. Wanneer het succes hiervan toenam, groeide de nood om meer vrouwen te verbinden en ontstonden de echte begijnhoven. Het allereerste begijnhof, dat van Leuven, dateert van de jaren 1230.

Gedurende een aantal decennia kwamen de verschillende levensvormen van begijnen samen voor: alleenstaand, in groepjes en in begijnhoven. Dit bleef zo tot paus Clemens V er op het Concilie van Vienne in 1311 een einde aan maakte. Hij veroordeelde de “dwaalleer der begarden en begijnen” (“*errores beguardorum et beguinarum*”). Een aantal begijnen en begarden werden veroordeeld als ketters. De Noord-Franse begijn Margareta Porete stierf in 1310 zelfs op de brandstapel als ketterse. Op verschillende plaatsen werden bezittingen van begijnen verbeurd verklaard (onder meer in Dendermonde, Aalst, Gent en Antwerpen). Lier lijkt hiervan gespaard gebleven. De volgende paus, Johannes XXII, toonde meer soepelheid tegenover de begijnen van de Nederlanden. Ze mochten het begijnenleven verderzetten, maar niet meer ongebonden leven; ze moesten zich aansluiten bij een convent of begijnhof, onder leiding van een priester of religieus.

2 Ontstaan en evolutie van het begijnhof van Lier

2.1 De start en groei: 13^e tot 16^e eeuw

Een duidelijke oprichtingsdatum van het Lierse begijnhof is niet bekend. Vóór 1234 bestond het zeker nog niet: een oud document spreekt namelijk over drie geestelijke maagden die grond schonken

voor een begijnhof zoals in Leuven. Het begijnhof van Leuven dateert van 1234. Een andere bron geeft aan dat op de plaats van het begijnhof voorheen een jachtslot van de hertogen van Brabant stond (Lier behoorde toen tot het hertogdom Brabant). Aleidis van Bourgondië, de vrouw van hertog Hendrik III van Brabant, zou een deel van deze grond aan de begijnen hebben geschonken. Het eerste jaartal dat met zekerheid op het bestaan van het begijnhof wijst, is **1258 of 1259**: toen kreeg het Sint-Margarethahof van de bisschop van Kamerijk toelating om een eigen kapel te bouwen, met een eigen pastoor en kerkhof. Tot recent werd 1258 als het oprichtingsjaar van het Lierse begijnhof vermeld, gebaseerd op een oud charter met als datum “februari 1258”. Jef Van den Bergh (2016) gaat er echter van uit dat de tekst gedateerd is in de zogenaamde “paasstijl”: van de 11^e tot de 16^e eeuw werd de jaartelling niet begonnen in januari, maar met Pasen. In onze streken was dat meer precies vanaf Goede Vrijdag. Februari 1258 was dan eigenlijk 1259. Dus 1258 of 1259 was het jaar waarin de Lierse begijnen toestemming kregen om een begijnhof te bouwen. Belangrijker is dat de tekst gericht was aan de begijnen van Lier. Zij mochten een hof bouwen en daar hun vaste verblijfplaats maken. Dit wil zeggen dat er toen reeds begijnen waren, maar dat die nog niet samenwoonden in een daadwerkelijk begijnhof.

In een oorkonde van mei 1274 beloofde hertog Jan van Brabant bescherming aan het begijnhof van Lier.

Het oprichtingscharter stond het begijnhof ook toe een eigen pastoor te hebben. Deze werd gekozen door de abt van de in 1243 opgerichte Sint-Bernardusabdij van Hemiksem. Uit charters van het jaar 1400 blijkt dat deze regeling ook effectief werd toegepast: toen pastoor Johannes van Vaken op 1 september 1400 overleed (ten gevolge van pest), werd de dag erna, op 2 september 1400, door de abt van de cisterciënzerabdij van Hemiksem al meegedeeld dat de keuze voor de opvolger gevallen was op Johannes Piers. De abdij van Hemiksem behield dus lang zeggenschap over de keuze van de Lierse begijnhofpastoor. In 1410 kregen de begijnhofmeesteressen na het indienen van een verzoekschrift het recht om zelf een eigen pastoor te kiezen. De abt van Hemiksem moest die nog wel aanvaarden, maar dit bracht toch een stevige inspraakmogelijkheid mee voor de hofmeesteressen. De abt kon dit privilegeverlies slechts matig appreciëren en verzette zich tegen de maatregel. Hierop richtten de hofmeesteressen zich tot paus Martinus V, die het recht van de hofmeesteressen bevestigde in een pauselijke bulle en de abt van Tongerlo opdracht gaf hierop toe te zien. Vanaf

de 17^e eeuw kwam het benoemingsrecht voor begijnhofpastoors in handen van de bisschop.¹

Het huidige begijnhof ligt nog **steeds op dezelfde plaats** als het oorspronkelijke. Alleen bevond het vroegere begijnhof zich buiten de stadswallen. Lier groeide echter snel, zodat de omwalling werd verlegd tussen 1389 en 1425. Sindsdien bevindt het begijnhof zich binnen de wallen of “vesten”.

Van de oorspronkelijke bebouwing rest niets meer. Het begijnhof kende twee grote branden, waardoor het grootste deel van de oudere woningen vernield werden: een in 1485 en een in 1526. In 1542 werd de oude infirmerie van het begijnhof dan weer afgebrand door de troepen van de Nederlandse legeraanvoerder Maarten van Rossum. Zijn doortocht duurde gelukkig slechts een dag.

De eerste **kasseien** van het begijnhof werden eind 16^e eeuw gelegd. In 1579 werden de beelden, klokken en schilderijen van de begijnhofkerk vernield door protestanten.

De grenzen van het begijnhof werden aanvankelijke gevormd door wat nu de Wezenstraat, Grachtkant, Bodegemstraat, Martienushoek en Symforosastraat zijn.² Het eigenlijke oorspronkelijke begijnhof bestond uit de Sint-Margaretastraat – deze heette toen Rechtestraat (“Reghtestraat”) – met een kapel/kerk en een kerkhof, en enkele smalle straatjes die naar de bleekweide aan de Grachtkant leidden. Het was toen een soort pleinbegijnhof rond een eerste kapel. In de loop der eeuwen werd het begijnhof echter meermaals uitgebreid. Reeds in de 14^e eeuw vond een eerste uitbreiding plaats: de Nieuwstraat (nu Symforosastraat) kwam erbij.³ In de 15^e eeuw,

¹ Dit wordt vermeld door Biermans, doch enkel in de Franse uitgave (1948, p. 10).

² Een stratenplan van het begijnhof bevindt zich op p. 111 (afbeelding 63).

³ Dit is althans wat verscheidene boeken over het begijnhof stellen. Vreemd is wel dat oude, gedetailleerde kaarten uit de 16^e eeuw deze straat niet aangeven. Zelfs schilderijen van latere datum geven deze straat niet weer. Pas in de 18^e eeuw lijkt deze straat op kaarten te verschijnen. Daarom durven we deze datering toch in twijfel te trekken. Anderzijds stammen de huizen wel uit de 17^e eeuw. Nieuw, grondig bronnenonderzoek lijkt meer dan aangewezen. Mogelijk verschaft het archeologisch onderzoek dat gebeurd is in deze straat naar aanleiding van de restauratiewerken ook meer duidelijkheid. “Nieuwstraat” is een naam die vroeger zeer veel gegeven werd aan allerlei nieuwe straten. Oude kaarten geven ook een

tussen 1424 en 1427, werden de vesten (huidige Stadswandeling) gegraven achter het begijnhof. Het deel tussen de vesten en de Bodegemstraat - Martienushoek kwam bij het begijnhof en vormde de tweede uitbreiding. Deze werd bebouwd in de loop van de 15^e en 16^e eeuw. Het Achterste Convent (zie Sint-Margaretastraat) en het Piepenholleke (zie Martienushoek) stammen uit deze tijd, evenals de Hellestraat.

Eind 16^e eeuw, tijdens de Spaanse overheersing met onder meer de hertog van Alva, daalde de bevolking op vele plaatsen. De Lierse lakennijverheid ging ten onder, de bevolking leed onder de bezetting en de opgelegde belastingen en kende grote armoede. Velen trokken weg en er ontstond leegstand. Ook het aantal begijnen zou dan gedaald zijn. Een deel van het begijnhof werd in het laatste deel van de 16^e eeuw ingenomen als verblijfplaats voor Spaanse soldaten. In die tijd zouden ook enkele begijnen van Spaanse afkomst zijn toegetreten. Helemaal aan het einde van de 16^e eeuw begon een ommekeer en steeg het aantal begijnen terug.

Naar het einde van de 16^e eeuw bleek er ook sprake van een zekere verslapping van de normen bij de begijnen in het algemeen, ze gingen lossler om met de regels. Deze regels konden overigens ook erg verschillen van begijnhof tot begijnhof. Joannes Hauchin (Hauchinus - 1527-1589), aartsbisschop van Mechelen, zette de puntjes terug op de i en voerde onder meer een algemene begijnenregel in ter vervanging van de plaatselijke statuten. Omwille van zijn inzet voor het begijnenwezen werd hij de "*Patriarcha beguinarum*" (patriarch van de begijnen) genoemd.

2.2 De bloeiperiode: 17^e en 18^e eeuw

In de 17^e eeuw werd de grootste bloeiperiode van het Lierse begijnhof ingezet. De actieve godsdienstpolitiek van de aartshertogen Albrecht en Isabella stimuleerde de religieuze beleving onder het volk, bijvoorbeeld door het publiceren van een catechismus in de volkstaal. Eenvoud, soberheid en godsvrucht werden gestimuleerd en er kwamen terug nieuwe religieuze ordes, zoals de jezuiteten. Isabella was ook de begijnen zeer genegen en deed onder meer schenkingen aan enkele begijnhoven. Het was eveneens onder aartshertogin Isabella dat de Heilige Begga voor

ietwat andere indeling van het begijnhof. Mogelijk is de toenmalige Nieuwstraat intussen zelfs helemaal verdwenen.

het eerst gevierd werd als patrones van de begijnen. Dit gebeurde op 20 december 1626 in Brussel. De pauselijke nuntius had er toen mee ingestemd om naast de Heilige Catharina ook Begga te vereren als patrones. Vanaf dan verscheen Begga steeds meer in allerlei kunstwerken in begijnhoven. In realiteit had Begga echter niets met de begijnen te maken: zij leefde in de 7^e eeuw, lang voor de eerste begijnen het levenslicht zagen.

In deze context kende ook Lier een nieuwe religieuze heropleving. Verschillende nieuwe ordes vestigden zich in de stad: de jezuïeten, de kapucijnen en karmelietessen. Het begijnhof begon aan een groeiperiode en kende in de 17^e eeuw waarschijnlijk de grootste expansie uit haar geschiedenis: van een 70-tal begijnen aan het begin van de eeuw tot 234 in 1685. Deze enorme toename maakte een verdere uitbreiding van het begijnhof uiteraard noodzakelijk.

Deze derde uitbreiding verliep in twee stappen. In 1676 werd de huidige Wezenstraat – *“de straet aent Beggynhof gelegen”* – door de toenmalige hofmeesteres voor 100 gulden van de stad gekocht. In 1685 werd een boerderij of tuinbouwbedrijf (*“hofstede”*) gekocht die aan de andere zijde van de Wezenstraat, op de plaats van de huidige Kalvarieberg lag. De kopers waren de begijnhofpastoor Andreas Lambrechts en de hofmeesteressen Adriana de Haze en Gertrudis van den Bossche. De daaropvolgende jaren werden er 7 begijnhofhuizen gebouwd. Ook de begijnhofpoort – de hoofdingang aan de Begijnhofstraat – werd toen gebouwd: in 1690.

De vierde en laatste uitbreiding dateert van 1721-1726: toen werd de Grachtkant bebouwd. Voordien was daar een bleekweide, maar door het verval van de laken- en linnennijverheid was die niet meer nodig. Het grasterrein achter de Grachtkant behield zeker tot begin 20^e eeuw nog de naam “blijk” – verwijzend naar de bleekweide. Omdat het aantal intredende begijnen een nieuw hoogtepunt bereikte, was er nogmaals nood aan meer woningen. Philippus Verstylen, begijnhofpastoor van 1715 tot 1727, liet daarvoor de Begijnhofgracht dempen en langs deze voormalige vliet werden 10 extra huizen op een rij gebouwd, samen met 't Soete Naemke.

De meeste huidige woningen van het begijnhof stammen uit de 17^e en 18^e eeuw.

2.3 Het Franse Bewind

Tijdens het Franse Bewind (1794-1815) gold de Franse wetgeving ook in onze streken. Een wet van 1796 bepaalde dat de meeste

kloosterorden moesten afgeschaft worden en hun bezittingen verkocht. Liefdadige instellingen kregen een uitzondering. Religieuze kledij mocht niet meer gedragen worden. Tijdens de Franse overheersing mochten de begijnen aldus hun habijt niet meer dragen en er werden een tijdlang ook geen novicen meer toegelaten. Bij de bevolkingstellingen werden ze aangeduid als “ex-religieuze”. De begijnen protesteerden tegen de beslissingen en beweerden geen kloosterlingen te zijn. Ze vormden alleszins een twijfelgeval: ze droegen een habijt en legden geloften af, maar anderzijds woonden de meesten apart en behielden ze persoonlijke bezittingen. Bovendien deden ze aan liefdadigheid. Dit leidde tot wisselende en lokaal verschillende behandeling van de begijnen.

Het begijnhof van Lier behoorde helaas niet tot de gelukkige die gespaard bleven: in september 1798 werden alle bezittingen van het begijnhof en de kerk aangeslagen en deels verkocht als nationaal goed. De begijnhofkerk werd gebruikt als een “Tempel van de Wet” en op 30 september 1798 eveneens verkocht als “zwart goed”. De kerk werd dan gekocht om af te breken, maar een toegewijde Lierenaar, Frans van Rickstal, slaagde erin ze over te kopen en schonk de kerk in 1813 terug aan Maria Theresia Van Nueten, een begijn. De huizen ondergingen evenwel een ander lot: een deel werd verkocht en andere kwamen in handen van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen (een voorloper van de huidige OCMW’s). Onder meer de infirmerie in de Wezenstraat kwam toen in handen van deze Commissie. De Commissie stond de begijnen wel toe om in de huizen te blijven wonen tot hun dood. Hierna kwam het huis helemaal in handen van de Commissie. Latere begijnen moesten huur betalen om er te kunnen wonen. Enkele begijnen konden een deel van de huizen en andere bezittingen zelf terugkopen, hetzij rechtstreeks van de overheid, hetzij van andere kopers. Een speciale vermelding verdient hier de begijn juffrouw Anna Elisabeth Van Isschot (geboren te Gierle op 8 maart 1750, ingetreden in het begijnhof op 18 jaar in 1768 en overleden op 14 april 1812 – zij woonde in een nu verdwenen huis aan de Grachtkant). Tijdens de eerste jaren van de 19^e eeuw kocht zij niet minder dan 9 huizen terug en schonk deze aan het begijnhofbestuur. Het belangrijke portieressenhuis (zie p. 146) aan de hoofdingang was er hier een van. Naarmate er minder begijnen intraden, werd de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen eigenaar van het grootste deel van het begijnhof.

Het Franse Bewind heeft alleszins een knauw gegeven aan de begijnhoven als zelfstandige eenheden. Het intreden van nieuwe